

Sanja Savkić, ed., u saradnji sa Hanom Bader (Hannah Baader), *Starosedelačke vizuelne kulture i estetske prakse u Amerikama od davnina do danas (Culturas visuales indígenas y las prácticas estéticas en las Américas desde la antigüedad hasta el presente)*, Estudios Indiana 13. Berlin: Ibero-Amerikanisches Institut – Preußischer Kulturbesitz, Gebr. Mann Verlag, 431 pp., sa mnogobrojnim ilustracijama. ISBN: 978-3-7861-2831-1*

Zbornik *Starosedelačke vizuelne kulture i estetske prakse u Amerikama od davnina do danas (Culturas visuales indígenas y las practicas estéticas en las Américas desde la antigüedad hasta el presente)* predstavlja jednu od retkih primeraka sabranih naučnih i stručnih eseja koji nam predstavljaju proces vizuelnog i estetskog stvaranja autohtonih naroda „obe Amerike” od prekolonijalnog perioda pa sve do današnjih dana. Zbornik koji je priredila dr Sanja Savkić u saradnji sa dr Hanom Bader sa Instituta Maks Plank za istoriju umetnosti u Firenci (Kunsthistorisches Institut in Florenz – Max-Planck-Institut), objavio je Iberoamerički institut iz Berlina u okviru serije „Estudios Indiana“, kako u štampanom tako i u digitalnom formatu (*open access*).

Zbornik se sastoji od četiri tematska dela sa ukupno petnaest eseja (na španskom, engleskom i portugalskom jeziku), kao i uvoda i epiloga. Radovi koje možemo čitati u ovoj knjizi predstavljaju rezultat originalnih istraživanja svakog od autora, a fokusirani su na amerindijanske vizuelne manifestacije i estetske prakse. Bave se posebnostima umetničkog stvaranja predstavljenog kroz prizmu kosmologije i vizuelne istorije moći, percepcije i kreativne intervencije u urbanim prostorima, (re)prezentovanja nevidljivog i statusu vizuelnih slika u ritualima i religijskim obredima, kao i kroz prizmu susreta prošlosti i sadašnjosti koji se ogleda u prisustvu drevnih motiva na modernom tekstu, na primer, ili pak u domorodačkim religioznim simbolima i prikazima u indigeno-hrišćanskoj umetnosti. Iznesena je važnost istorijske dimenzije kroz interdisciplinarni dijalog u kome primeri iz amerindijanskog sveta objašnjavaju značaj estetskih praksi prisutnih u takozvanom „Novom Svetu“ kao neophodnog dela za razumevanje kako pretkolumbovske kosmologije tako i svih vizuelnih manifestacija i praksi prisutnih do danas.

Sanja Savkić nas uvodi u ovaj svežanj istraživačkih radova preispitivanjem autohtonih shvatanja vizuelne kulture, te diskusijom o složenosti termina iz

* *Open access*: <https://www.iai.spk-berlin.de/publikationen/estudios-indiana/estudios-indiana-13-culturas-visuales-indigenas-y-las-practicas-esteticas-en-las-americas-desde-la-antiguedad-hasta-el-presente.html>

domorodačkih jezika koji se odnose na koncept slike, kao što su *bah* (*b'aaah*, iz hijeroglifskog majanskog jezika), *išiptla* (*ixiptla*, iz jezika nauatl), *nierika* (iz jezika višarika), *uaka* i *unanća* (*waka* i *unancha*, iz jezika kečua i ajmara), kao i *kene*, *demi* i *jušin* (*yuxin*, iz jezika kašinaua). Zašto su ove reči tako bitne? Bitne su, jer reči i pojmovi datog jezika takođe predstavljaju identitet celog naroda. Oni nisu samo metod komunikacije, već neupitna veza koja nas ujedinjuje s prošlošću, gravitirajući ka našoj sadašnjosti. Savkić ističe da su vizuelne slike i artefakti ne samo istorijski već i socijalno i politički određeni, pa se kao takvi ne mogu proučavati odvojeno od drugih faktora, što se može primetiti u priloženim esejima.

Prvi deo knjige, pod naslovom „Kosmologije i vizuelne istorije moći: imenovati i pokazati“, sastoji se od četiri eseja koji proučavaju pitanje moći u socio-kosmološkom okviru i načinima njihove vizuelne artikulacije. Kroz kombinovanje različitih disciplina eseji dovode u vezu „ono što je rečeno“ sa „onim što se vidi“, tj. ispituju odnos teksta i slike, kao i specifičnosti drugih medija (npr. arhitekture i, šire, urbanizma). Prva tri rada obrađuju arhitektonsko, urbanističko, likovno i jezičko stvaralaštvo Mezoamerike. U prvom eseju Rud van Akeren (Ruud van Akkeren) otkriva drevno ime grada koji danas zovemo Kaminal Huju (Juyu), kao i lozu koja je njime vladala u prehispano vreme. U drugom tekstu „Prizivanje prošlosti da bi se ušutkala sadašnjost: implikacije oko piramide Pernate zmije u Soćikalku (Xochicalco), Meksiko“ autorka Debra Nagao, proučavajući arheološke ostatke, zaključuje da su mnoge ideje u vezi sa ikonografskim programom izvedene iz prvih spomenika Teotiuakana (Teotihuacan), ali da se vizuelna ili stilska rešenja uglavnom preuzimaju sa različitih izvora iz majanskog područja, sa namerom da se preformuliše pa čak i prikrije direktna veza sa metropolom (Teotiuakanom) dugo nakon što je prestala da vrši svoju regionalnu moć i uticaj. Članak Alonsa Rodriga Samore Korone (Zamora Corona) pod naslovom „*Tlaelcuani*: o mogućoj funkciji takozvanog almanaha *in extenso* u *Kodeksu Bordžija* (Codex Borgia)“, koji zauzima prvih osam stranica ovog rukopisa, nudi novu hipotezu: slike i sadržaj ovog almanaha (ili *Tonalamatl*, što će reći, „ritualni kalendar od 260 dana“) podudaraju se sa ritualima pročišćenja koje je opisao Bernardino de Sahagun u knjigama I i IV *Firentinskog kodeksa*. U poslednjem eseju Endrju (Andrew) D. Turner analizira kulturološku hibridnost prisutnu u kolonijalnoj inkaičkoj vrsti posude zvane „kero“ (ili kiru, na kečua jeziku), koja se koristila za ceremonijalno ispijanje alkoholnog napitka „ćića“. Autor se koncentriše na simbolizam slika prikazanih na keroima nastalim u kolonijalnom periodu, te fuzijom pretkolumbovske i (zapadno) evropske stvarnosti.

„Percepcije i kreativne intervencije u urbanom prostoru“ je naziv druge sekcije koji obuhvata dva eseja sa temom urbanog prostora. Prvi tekst autorke Arijane Kampijani (Arianna Campiani) stavlja akcenat na pretkolumbovsku prošlost u dva majanska grada, dok u drugom radu, Džuli (Julie) Nagam istražuje skrivenu geografiju autohtone istorije grada Toronta. Nagam proučava

odabrana umetnička dela Roberta Hula, Salto savremenog umetnika, koja „pri-povedaju“ domorodačke legende, formirajući na taj način iluziju teritorije, odnosno mesta za slikovitu demonstraciju alternativne kartografije. Hul je svojim likovnim i pisanim izrazom odigrao važnu ulogu u premošćivanju jaza između savremenih nativnih umetnika i šire kanadske umetničke scene.

U trećem delu pet autora ističe spoj slike i rituala stvarajući specifičan kulturološki i vizualni narativ. U članku „Amerindijske kosmografije: umetnost i „čin animacije“, Marsija Arkuri (Marcia Arcuri) tvrdi da su studije koje se fokusiraju na analizu vizuelne semantike i ikonografske strukture uočene u skupinama američkih artefakata uvek nailazile na otpor u akademskim raspravama. Autorka podržava perspektivu proučavanja stilskih obrazaca arheološkog zapisa i sa tehnološkog i sa simboličkog stanovišta, kao način razumevanja dinamike materijalizacije, potrošnje i reprodukcije ontoloških principa. Upoređivanjem materijalnih zapisa koji sintetišu pojmove američke ritualne kosmografije, pokazuje da analiza vizuelne semantike pretpostavlja ideju pokretljivosti u umetnosti, u konvergenciji sa pojmom delovanja objekata, a ne suprotno. Marija (María) Alba Bovisio analizira etno-istorijske izvore iz kolonijalnog doba i otkriva posebne termine koji omogućavaju bolje razumevanje davno nastalih plastičnih izraza kulture Čavin, koja se razvijala na teritoriji današnjeg Perua. Kroz domorodačke pojmove *waka* i *unancha* autorka proučava odnos dvodimenzionalnih slika i trodimenzionalnih skulptura nastalih u okviru pomenute kulture u periodu između 900. i 200. godine p.n.e. Johanes Nojrat (Johannes Neurath) nudi novu interpretaciju umetnosti takozvanog Ceremonijalnog ju-goistočnog sliva Misisipija, neposredno pre prvog kontakta sa konkvistadorima. Složene, ali ujedno i himerične figure ove umetnosti predstavljene su kao izraz kontradiktornih odnosa. Els Lagru (Lagrou) bazira svoje tumačenje grafičke umetnosti naroda Kašinava (ili Huni Kuin) iz brazilske Amazonije polazeći od intelektualnog susreta istoričara umetnosti Abi Varburga (Aby Warburg) 1895. godine sa ritualima i umetnošću naroda Hopi (koji su danas nastanjeni u delovima današnjih država Arizona i Novi Meksiko), kao i antropologijom amerindijskog sveta. U svojoj analizi umetnosti Huni Kuin autorka je identifikovala određene formalne principe putem kojih je razotkrila kako stilska igra koja stvara neravnotežu između simetrije i asimetrije izražava istovremenost vidljivog i nevidljivog sveta: u ovoj igri pogled nije fiksiran na figuri naznačenoj na pozadini već, naprotiv, oscilira između mogućnosti sagledavanja jedne figure istovremeno sa drugom (kontra-figura), proizvodeći kinestetički efekat koji daje život određenoj potpori (odnosno medijumu) i hvata pogled onoga ko razmišlja o crtežu. O viziji i stvaranju slika kod naroda Tepeuano (sa juga) u današnjem Meksiku govori nam Antonio Rejes Valdes (Reyes Valdés) koji naglašava značaj šamanskih rituala u cilju boljeg razumevanja duhovnih vizija i slikovnih prikaza. Prava šamanska vizija daje pristup svetu predaka, a da bi se ona postigla, inicijal mora proći kroz duge i teške pripreme, koje uključuju i period apstinencije od određene hrane, seksualnosti itd. U toku tog perioda, isku-

šenici se ugledaju na znanja svojih predaka koji im se javljaju u vizijama, a koji su vremenom postali božanstva. U stanju su da materijalizuju slike u predmete koji personifikuju njihove pretke, duhove mrtvih ili pak samog pojedinca koji ih proizvodi. Ove sposobnosti ih dovode do stanja da mogu „videti“ prošlost, sadašnjost i budućnost. Na ovakav, posve mističan, način i sami postaju umetnici, dobijajući informaciju o svom budućem delu kroz snove koje im diktiraju njihovi praoci, ali i od drugih duhova iz viših svetova.

Poslednji deo zbornika nosi naziv „Susreti prošlosti i sadašnjosti: sećanja u pokretu“ i uključuje četiri priloga koji se bave aproprijacijama, transformacijama i invencijama sećanja u vizuelnim (i tekstualnim) oblicima koji povezuju daleku prošlost sa sadašnjošću, ali uvek u stvaralačkom kontekstu a ne pukom kopiranjem ranijih ostvarenja ili preuzimanju elemenata dominantne kulture. Jasno je naglašena povezanost kroz vreme, kao da preci onih prostora na kom umetnici danas stvaraju govore kroz njih, i na taj način formiraju jednu sasvim novu umetnost. Veronika Sereseda (Verónica Cereceda) nam pruža uvid u neke od karakteristika onoga što je ranije bilo naslikano na mestima koja su se smatrala svetim (u pećinama, npr.), dok je plastični narativ i likovni prikaz andskih drevnih piktograma inspiracija za moderne odevne predmete. Jedan isti semantički univerzum oglašava se kroz vreme, evocirajući ono najdublje u andskim kulturama na teritoriji današnje Bolivije. Bjanka Kastiljero (Bianca Castillero) se približava različitim tradicionalnim odevnim predmetima naroda Masaua (Mazahua) koji na inovativne načine integrišu i elemente današnje kulture Otomi (u Meksiku), nagoveštavajući na taj način stalno prisustvo prehispankog sveta. Autorkina namera je, sudeći po njenom radu, da prepozna potencijalni dijalog koji se uspostavlja između onih elemenata spomenutih kultura za koje ne postoje pisani izvori, već ga ona interpretira kroz „tekstilne“ poruke. „Domorodačka umetnost nastala pod hrišćanskom vladavinom“ je stručni rad Hosea Luisa Peresa Floresa (José Luis Pérez Flores) koji na osnovu analize odabranog slikovnog materijala iz knjige XII *Firentinskog kodeksa* (iz XVI veka) dokazuje stvaranje nove umetnosti zvane „indigeno-hrišćanska“, nastale pod španskim (i time hrišćanskim) uticajem nad domorodačkim stanovništvom u tadašnjoj Novoj Španiji a današnjem Meksiku. Zbornik završava studijom Elodie Vodri (Élodie Vaudry) pod naslovom „Knjige prehispanskih motiva u Meksiku i Peruu: od umetničke do političke uloge“. Autorka ne predlaže definisanje svih procesa povezanih sa latinoameričkim nacionalizmima kroz analizu publikacija o prehispanskim motivima, već se fokusira na političku i umetničku propagandu koja je razvijena kroz dve knjige: *Priručnici i rasprave. Metod crtanja, tradicija, oživljavanje i evolucija meksičke umetnosti* (1923) Adolfa Best Maugarda i *Peruanska umetnost u školi* (1926) Elene Iskue (Izcue).

Ovaj zbornik akademskih članaka pruža hermeneutičku analizu u istorijskoj dimenziji, kako bi se identifikovale one motivacije koje su prouzrokovale formiranje praksi u okviru amerindijanskih vizulениh kultura u dugom vremenskom periodu. U nekim od eseja vidimo odlično prikazan odnos umetni-

ka, dela i gledaoca sa staništa koje istorijski metod i sveobuhvatnu hermeneutiku stavlja u isti korpus. Ostatak radova naginje ka interpretaciji i tumačenju prirode vizuelnih manifestacija, kulturnih transmisija, komunikativnih procesa i društvenog ponašanja u okviru situiranog i nestabilnog istorijskog konteksta.

Cilj promocije interdisciplinarnog dijaloga koji nam približava i objašnjava autohtonu vizuelnost na američkom kontinentu kroz ispitivanje pređašnjih, istorijski važnih dimenzija i stvaranja novih rešenja, svakako je ostvaren. „Starosedelačke vizualne kulture i estetske prakse u Amerikama od davnina do danas“ je knjiga koja nam ne nudi samo nova saznanja iz istorije i antropologije umetnosti, arheologije i arhitekture, etnologije ili epigrafije koja pružaju nove poglede na značaj vizuelne kulture „obe Amerike“, već predstavlja i podstrek za dalja proučavanja starosedelačkih umetnosti i kritički osvrt na istorijske i savremene umetničko-estetske procese stvaranja.

dr Maja T. Iskjerdo (Izquierdo)